

El bressol levític i episcopal d'un lingüista

Francesc de Borja Moll nasqué atiat, una matinada d'octubre de 1903, pels ressons de les campanes eclesials d'una Ciutadella episcopal i levítica. I ho afirma el mateix Borja Moll. "Ja he dit que Ciutadella era, en aquell temps, molt rica en campaneig. Ciutat episcopal, tenia una població levítica de prop de cinquanta capellans, i abrigava fins a dotze esglésies en servei actiu. Dotze esglésies, per a una ciutat de nou o deu mil habitants, eren moltes esglésies; i com que totes volien dir-hi la seva, totes parlaven, una hora o una altra, amb la llengua bronzina de les campanes."

Dos foren els tocs catedralicis —els tocs de bronze, vull dir— que s'escoltaven a Ciutadella la matinada del dia 10 d'octubre, en el moment en què la senyora Maria-Anna Casanovas i Oliver es posà de part, de resultes del qual havia de néixer un al·lot dòcil, blanquet de pell, més aviat fràgil però adret. I açò no obstant, aquell esdeveniment es produí enmig d'una notòria angoixa, compartida per tota la família, amb el pare al capdavant, en Josep Moll i Vidal. No debades el matrimoni acumulava l'amarga experiència d'haver perdut cinc infants abans del nouat que acabava d'arribar aquella nit tardoral.

Un sentiment justificadíssim de dissort molt punyent —d'inseguretat i temor comprensibles— dominava, és clar, totes les escenes de natalicis, perquè la mortaldat sistemàtica semblava, en aquella casa, haver-s'hi instal·lat entre els nouvinguts, un rere l'altre. No estranyeu, idò, que la criatura, a qui havien de posar-li de nom Francesc de Borja, fos immediatament protegida per un excessiu agombol matern. No el deixaven jugar pels carrers a penes, i durant els primers anys de vida hagué de veure el món rere les finestres de ca seva, en el número 3 del carrer del

Nord, aleshores situat en el confí de la ciutat pel cantó de tramuntana. Tot plegat feren d'ell un al·lot més tost solitari, avivat per la imaginació i la fantasia, tímida, sedentari i casolà, que se sabia entretenir d'allò més bé sense sortir de casa.

Visqué immers en un ambient pregonament religiós. A la influència d'una mare molt practicant i devota, s'hi ha d'afegir l'arrel camperola de la rama materna i l'exemple viu dels concos paterns. Per ambdós camins, l'ambient moral i espiritual que acollí el nen Borja Moll fou un catolicisme explícit. Només cal dir que la tia Magdalena Moll —una fadrina de robes negres i posat auster i la casa de la qual sovintejava el nebot— era aleshores la mestressa més fecunda de la sastreria eclesiàstica de Ciutadella. "Des dels canonges més empiulats fins al darrer capellà de missa i olla —recordava de vell el mateix Borja Moll—, es feien fer les sotanes, musses, escapularis [...], dulletes i altres peces grosses de vestir, per mà i per la saviesa sastril de la meva tia, que era una verdadera artista de la roba talar." I si no n'hi havia prou, el conco Antoni, germà de na Nena i també fadrí, no tenia altres ocupacions, a banda les laborals, que no fossin fer de "beat". Anava a missa cada matí i al centre catòlic tots els fosquets. "Els diumenges assistia, sense faltari mai, a missa major i a vespres, a la catedral; era soci de les conferències de Sant Vicent de Paül, de l'Apostolat de l'Oració Nocturna, i no deixava cap sermó, ni cap processó, ni cap peregrinació al Toro [on es venera la verge, patrona de l'illa]." Tampoc el pare, com cal suposar, era menys creient i timorat, per la qual cosa el fill, ineluctablement, s'hagué d'educar en un ambient molt catòlic, fins al punt que després de travessada l'etapa escolar de

quatre anys de primària, fou posat al seminari, a la vora del seu germà Josep, tres anys major que Borja Moll. La seva destinació, en aquestes circumstàncies, no havia de ser altra que assolir l'ordenació sacerdotal. Ningú no en dubtava gens, o gairebé. Semblava com si la meta biogràfica indefectible li hagués de venir predeterminada, sense possibilitat humana de canviar de rumb. O sigui, esdevenir un capellà més en aquell món sagristanesc de la Ciutadella levítica que albirava el segle XX.

Els anys d'infantesa, en efecte, s'amaren dins un panorama d'assossec domèstic (jugant, pintant o somniant), reforçat alhora per una atmosfera clerical que els estudis al seminari diocesà encara remarcaren més fonament. A tot açò s'hi sumaven els constants, els incansables esguards materns. El pare, la mare i la padrina Rafaela, que vivia a la llar familiar, no van deixar-lo tocar de peus a terra mentre fou infant, ara per por d'un refredat, ara d'una caiguda, ara d'un virus o d'una tossida bronquial.

La Ciutadella d'aleshores s'havia recuperat prou de la capficada industrial terrible que havia suposat el tancament dels mercats antillans del calçat, després del desastre colonial de 1898. Així, podem afirmar que les fàbriques de sabates s'havien refet notòriament, de manera que la classe obrera i la burgesia industrial i urbana havien començat de nou a reivindicar un espai dins l'estructura de població, i, en conseqüència, a enfortir-se històricament. I, açò no obstant, la població continuava estant predominada, i de bon tros!, per la noblesa rural terratinent, i a la vegada per l'enorme poder social i moral que hi exercia l'església catòlica. Ben poc tenia a veure aquest perfil amb els aires liberals, oberts, mercantils,

a voltes agnòstics, que exhibia la societat maonesa, a l'altre cantó del llevant de la geografia menorquina.

No deixa de ser curiós que molts dels industrials sabaters de Ciutadella se sentien més propers als grups republicans que no pas als conservadors i clericals encarnats per les classes nobles i els reaccionaris levítics i més aviat ultamuntans que hi sovintejaven.

L'exemple tal volta més evident era la figura de Pere Cortès, de la mà del qual havia sorgit, per devers 1866, la indústria del calçat de producció en sèrie –vull dir la industrialització sota principis capitalistes. Era un ciutadellenc que, tot i la condició de patró i burgès industrial, se situava ideològicament en posicions que els conservadors de debò consideraven tèbies, per no dir fredes. Per tant, era un empresari allunyat dels postulats econòmics i polítics de la noblesa dominant i del clero abundant. De fet, el mateix Borja Moll hauria d'arribar a escriure al respecte: “[...] El palau del bisbe venia a ser, de fet, el centre de la vida pública de la ciutat, perquè el règim civil solia estar en mans dels ‘conservadors’, i això volia dir en mans d'un consorci aristocràticoclerical que era el que duia el timó dels negocis ciutadans.” De fet, el poder municipal acostumava d'encarnar-lo algun element de l'aristocràcia. És cert que l'any en què Francesc de Borja vingué al món l'alcaldia l'ostentava el doctor Joaquim Comella Monjo, és a dir, un element de les professions liberals i dels estaments urbans, però val a dir que substituïa el comte de Torre-Saura, Gabriel d'Olives, que ho era d'ençà de la guerra de Cuba. Aquest noble alcalde havia passat avall el 23 de febrer de 1902, després d'unes violentes festes de carnaval, en què els dos bàndols polítics de la localitat (republicans i conservadors) s'enfrontaren en uns formidables aldarulls. Per mor dels greus incidents, el comte, que aleshores travessava un estat de salut més aviat enter i dèbil, tingué un atac fulminant i desaparegué, “*como desaparecen los mártires*”, com va dir literalment l'aleshores cronista de la ciutat, l'historiador Josep Cavaller Piris.

A la Ciutadella petita, levítica i de campaneg catedralici, Francesc de Borja Moll semblava predestinat a ser capellà. El desvetllament de l'instint sexual i el poc fervor el faria desistir.

Els anys agònics de la restauració borbònica donaren les últimes raneres durant els anys d'estada en el seminari per a Borja Moll. Hi va romandre vuit anys com a seminarista extern, dels nou als disset. Allí s'hi féu adolescent, tot estudiant humanitats, història sagrada, teologia, filosofia i llatí, moltíssim llatí, etcètera. L'activitat escolar la combinava amb la funció d'escolà a la capella de les monges clarisses. I, en efecte, hom haguera assegurat que el fill petit de can Moll acabaria atenyent la tonsura sacerdotal més tard que prest. “El contacte diari amb clergues –que evocaria Borja Moll en la maduresa–, les lliçons típicament eclesiàstiques, les conferències dels dies de recés i dels exercicis espirituals, eren elements fomentadors de la creença en la vocació [eclesiàstica]; però en mirar dins mi mateix em trobava mancat d'aquell fervor i d'aquella convicció [...] I vaig començar a pensar insistentment en la poca probabilitat d'acabar la carrera eclesiàstica, en la qual ja em sentia mal a pler. Naturalment, en aquesta crisi tenia la seva part el desvetllament de l'instint sexual.” Però la crisi que havia començat sent purament sentimental i biològica, amb l'estudi de la teologia

havia pres també un camí intel·lectual irreversible: mai no seria capellà. Açò succeí en finir el curs del seminari de 1920. Com que tres anys abans havia conegut mossèn Antoni M. Alcover, el canonge apòstol de la llengua catalana que l'havia reclutat per a l'equip de menorquins que d'uns anys ençà li envien paperetes lexicogràfiques amb mots del català de Menorca viu, Borja Moll redreçà la seva biografia gairebé predestinada al servei de l'Església i marxà al costat d'Alcover, a Palma, entusiasmat per les perspectives de treballar com a lingüista en la confecció d'una obra gegantina, soberga i colossal: el diccionari del català-valencià-balear. És sabut que, quaranta anys més tard, el fill de can Moll, aquell que havien encaminat per a la carrera sacerdotal, aconseguiria de rubricar l'empresa titànica (1926-1962), tot acabant el volum desè del diccionari. Aquesta, però, és una altra història; la història que féu guanyar als Països Catalans un mestre de la llengua, a canvi de perdre –beneït sia el Senyor!– un capellà de ciutat petita, levítica i de campaneg catedralici.

Miquel Àngel Limón